

Осташ Н.І.*

УЧАСТЬ КАНАДИ У ВІЙНІ В АФГАНІСТАНІ В КОНТЕКСТІ КАНАДСЬКО-АМЕРИКАНСЬКИХ ВІДНОСИН

This article will outline the connection between Canadian military presence in Afghanistan and Canada-U.S. relations; provide analysis of the key opinions on the matter in the Canadian society; define major challenges for the Canadian foreign policy against the background of events in Afghanistan.

Участь Канади у війні в Афганістані, безумовно, є найпомітнішою зовнішньополітичною подією країни початку ХХІ століття, а також найбільшою військовою операцією з часів Корейської війни. Присутність Канади в регіоні логічно вплетена у контекст канадсько-американських відносин.

Метою пропонованої статті є визначити, яким чином причини та етапи військової місії Канади в Афганістані пов'язані з відносинами Оттави та Вашингтона, який резонанс цих подій у громадській думці Канади, які важливі зовнішньополітичні наслідки вони можуть мати для країни.

Від початку війни, у 2001 році, в Канаді точаться дискусії серед політичних кіл, а також серед громадськості, стосовно канадської військової місії; цьому питанню присвячено ряд публікацій наукового та загального характеру. Серед книг, в першу чергу, варто відзначити працю Дж.Лексера «Нерозсудлива місія. Канада та Афганістан» [1], де досить об'єктивно викладено причини та основні етапи канадської участі у цій війні, а також наведено аргументи на користь того, щоб якомога швидше відкликати канадські війська. Серед інших публікацій на цю тему - стаття «Нездатність захистити: безпека особистості та канадська закордонна політика в Афганістані», де автор - У.Гривз - розглядає співвідносність канадських дій в регіоні із зовнішньополітичною доктриною «безпеки особистості» [2]. У статті «Канада та війна в Афганістані: «самітник» НАТО переймає ініціативу» [3] відомі канадські дослідники в галузі військової сфери Дж.Джокел та Ж.Сокольські також розглядають питання участі Канади в Північноатлантичному альянсі. «Парадокс Афганістану. Операції зі встановлення стабільності та відновлення міжнародної політики безпеки Канади?» – публікація Д.С.МакДона [4], в якій автор розглядає питання участі Канади у війні в Афганістані у контексті нової політики безпеки країни.

На пострадянському просторі вищезгадані питання розглядаються у публікаціях Інституту США та Канади Російської Академії Наук, найгрунтовнішою серед яких є стаття Д.А.Володіна «Канада і проблеми миробудівництва в Афганістані» [5], в якій автор чудово висвітлює причини, етапи, концептуальні засади, вплив на внутрішньополітичну ситуацію країни та нові підходи до канадської військової операції в Афганістані.

Як бачимо, існує достатня кількість наукових досліджень, присвячених тематиці участі Канади у війні в Афганістані, особливо безпосередньо стосовно Північної Америки. Проте, на жаль, українська наука поки що не представлена серйозними дослідженнями зі згаданого питання. Це обумовлює актуальність теми канадської військової місії в

* аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Афганістані для української школи канадознавства, в тому числі у контексті канадсько-американських відносин.

Безпосереднім приводом до військової операції в Афганістані стали терористичні акти у США 11 вересня 2001 року. Одразу після цих трагічних подій міністр оборони Канади Арт Еглтон заявив, що у відповідь на удари 9/11 його країна візьме участь у будь-яких діях Сполучених Штатів, спрямованих проти Аль Каїди та Талібану. Сьомого жовтня 2001 року прем'єр-міністр Жан Креть'єн підтвердив наміри Канади взяти участь в американських військових діях, і вже наступного дня А. Еглтон зробив заяву про запуск операції «Аполлон» на підтримку американської «Нездоланна свобода».

Однією з причин такого рішення стало усвідомлення канадцами вразливості Північної Америки після дій терористів у США, а «континентальна вразливість може частково бути послаблена операціями передової оборони, що підривають та/чи нейтралізують підпільні терористичні мережі за кордоном, особливо в районах укриття (чи централізації) таких мереж» [4, 622].

Проте, як зазначає доктор Д. Чартерс, «внаслідок подій 9/11 виникло дві потенційні загрози: для канадської безпеки з боку можливих актів тероризму; і для суверенітету Канади внаслідок дій США у відповідь на події 9/11» [6, 4]. Йдеться про класичну для малих та середніх держав стратегію «оборони проти допомоги», згідно з якою невелика держава може переконати велику державу-сусіда у здатності себе захистити від будь-якого потенційного зовнішнього ворога великої держави, щоб таким чином уникнути військової присутності останньої на своїй території під приводом «військової допомоги» [7, 228]. У випадку канадсько-американських відносин після 11 вересня 2001 року «співпраця розширилася за межі звичайної оборони, включаючи тепер і невійськові аспекти безпеки» [8, 81]. В першу чергу, це означало запевнення Канадою США в тому, що вона здатна зашкодити проникненню терористів на її територію, а звідти – в Сполучені Штати. У разі, якщо Вашингтон буде вважати канадські заходи в цій сфері недостатніми, американці можуть односторонньо вдатися до дій зі зміцнення свого північного кордону, що боляче вдарить по перебігу торгівлі між сусідами. Беручи до уваги асиметричну економічну залежність Канади від США, запевнення Вашингтону в тому, що Оттава є вірним союзником останнього у боротьбі з міжнародним тероризмом як на території північноамериканського континенту, так і за його межами, є практично питанням збереження національного суверенітету Канади.

Ще одним фактором, що вплинув на рішення канадського уряду щодо відправки військ до Афганістану, стала громадська думка в Канаді. Справа в тому, що це рішення приймалося на фоні безпрецедентного почуття солідарності канадської нації зі Сполученими Штатами після подій 9/11. Багато експертів зазначають, що на той час уряд Канади, практично не маючи уявлення про те, скільки військ і на який термін може бути відправлено до Афганістану, розраховував, що ця місія буде, подібно до попередніх – в Косово та Перській затоці – короткотерміновою операцією із переконливою перемогою союзників. «Спочатку військова місія, а вже потім – логічне обґрунтування», - так охарактеризував дії уряду Дж.Лексер [1, 2].

У квітні 2003 року війна в Афганістані, напевне, вперше змусила пересічних канадців серйозно задуматися над доцільністю участі в ній їхньої країни. Смерть чотирьох та поранення вісьмох канадських солдат в результаті «дружнього обстрілу» американськими військами стали першим шоком для канадського суспільства.

До кінця 2002 року уряд Канади відкликав основну частину своїх військ із Афганістану, на чому закінчився перший етап участі країни у війні [5]. Це могло б бути і кінцем канадської участі в регіоні загалом, проте події двосторонніх канадсько-американських відносин підготували ґрунт для наступного етапу військової місії в Афганістані.

Про початок другого етапу оголосив новий міністр оборони Дж.МакКалум у лютому 2003 року, а вже 17 березня 2003 року Жан Креть'єн заявив про те, що Канада не братиме участі у війні в Іраку, обґрунтувавши це відсутністю відповідного мандату ООН, проте насправді й інші чинники, такі як відсутність офіційної підтримки НАТО, опозиція Франції та Німеччини, а також громадська думка в країні й майбутні вибори в пацифістському Квебеку, - вплинули на прийняття такого рішення.

Беручи до уваги неоднозначну позицію уряду Креть'єна з питання участі у анти-іракській коаліції аж до останнього моменту, а також спосіб, в який про це було оголошено – під оплески парламенту – таке рішення стало болючим ударом для США [3, 105]. Згідно з теорією асиметрії однією із передумов успішності асиметричних відносин є дотримання хисткого балансу поваги меншої країни до авторитету більшої та поваги останньої до автономії першої. У разі якщо більша країна вважає повагу меншої країни недостатньою, вона може спробувати нагадати останній про асиметричність відносин, демонструючи свою силу шляхом тиску або прив'язки проблемного питання до інших, хоч безпосередньо непов'язаних з ним, проте життєво важливих для меншої держави [9, 84]. Так, після прийняття канадським урядом рішення по Іраку, представники Вашингтону нагадали Канаді про її асиметричну залежність від південного сусіда, попередивши, що канадська поведінка може мати серйозні економічні наслідки для Оттави.

Таким чином, відновлення канадської військової присутності в Афганістані стало способом забезпечення «м'якого ґрунту» для «іракського рішення» як в політичному, так і чисто практичному плані: адже було очевидним, що Канада не може собі дозволити утримувати військові контингенти в обох країнах одночасно. В результаті, «Афганістан стає заміною Іраку» [3, 105].

З літа 2003 року по літо 2005 року, під час другого етапу військової участі Канади в Афганістані, канадська місія зосередилася на операції «Афіна» в рамках Міжнародних сил сприяння безпеці (ІСАФ), створених 20 грудня 2001 року резолюцією Ради Безпеки ООН під початковим керівництвом Великобританії, а згодом, з серпня 2003 року, – НАТО.

У 2005 році події канадсько-американських відносин знову вплинули на дії Канади в згаданому регіоні. 24 лютого 2005 року прем'єр-міністр Пол Мартін офіційно заявив про відмову Канади від участі в американській програмі протиракетної оборони. Цей крок був негативно сприйнятий у Вашингтоні, тож, подібно до іракського рішення, в якості компенсації канадський уряд продовжив зміцнювати військову присутність в Афганістані. Після наради міністрів оборони країн НАТО у лютому 2005 року міністр оборони Канади Б.Грем оголосив про те, що влітку 2005 року буде створено «Регіональну групу з відбудови» (РГВ), до складу якої, окрім військових, увійдуть офіцери Королівської канадської кінної поліції, представники Канадського агентства з міжнародного розвитку та Міністерства закордонних справ.

На третьому етапі військової участі Канади в Афганістані – з кінця 2005 року – канадська місія зосередилася у новому, небезпечному регіоні – Кандагарі. На середину 2006 року близько 2,500 канадських військовослужбовців перебували в цій провінції. Цікаво, що це місце розташування РГВ дісталася Оттаві «практично випадково». Канаді було надано на вибір РГВ по всій території Афганістану, проте внутрішні суперечки в Оттаві відклали прийняття рішення до тих пір, поки Кандагар, найгарячіша точка в Афганістані, не дісталася Канаді за залишковим принципом [4, 626].

Місія в Кандагарі виявилася абсолютно новим і важким етапом для збройних сил Канади, який приніс багато жертв не лише серед військових, а й серед дипломатів.

У травні 2006 року новий консервативний уряд на чолі із «найбільш проамериканським прем'єр-міністром Канади» Стівеном Гарпером продовжив термін канадської військової операції в Афганістані на два роки, у такий спосіб відмовившись від попередніх

планів вивести війська у 2006 році. У березні 2008 року консервативний уряд за підтримки деяких лібералів ще раз продовжив термін канадської військової присутності в провінції Кандагар (тепер до 2011 року), наголосивши, проте, на зміні пріоритетів на користь відбудови регіону.

Зростаючі втрати серед канадських військових викликали гострі дискусії у суспільстві та політичних колах країни. Представники військового лобі продовжують наполягати на необхідності зміцнення відносин зі Сполученими Штатами, на збільшенні військових витрат країни у зв'язку з присутністю в Афганістані. Яскравим представником цього табору є Дж.Гранатстайн, відомий канадський науковець, Голова Дорадчої ради Канадського інституту оборони та закордонних справ. У своїй книзі «Чия це війна? Як Канада може вижити у пост-9/11 світі» він наводить аргументи на користь участі країни в афганській операції, представляючи війну з тероризмом та підтримку свого головного партнера – Сполучених Штатів Америки (від яких Канада економічно залежна) – одним із найважливіших національних пріоритетів Канади. «Врешті-решт, війна проти ісламського тероризму – це наша війна» [10, 74], - пише Дж.Гранатстайн. Цікавими є також наступні аргументи автора: «діючи спочатку під командуванням США, а тепер у складі сил НАТО, [канадські] солдати бачили достатню кількість військових дій, щоб пройти «хрещення кров'ю»... Це дорогий, але безцінний урок, який необхідно засвоїти кожній армії» [10, 216]. І далі: «Думка про те, що канадці лише носили голубі берети, має також бути вибита із голів військових» [10, 217].

Одним із представників антивійськового табору є Л.МакКуейг, відома журналістка, автор багатьох бестселерів. У своїй книзі «Тримаючи піджак хулігана» вона гостро критикує участь Канади у війні в Афганістані як частину нової, проамериканської зовнішньої політики канадського уряду. На думку автора, наслідками спроб «догодити» південному сусіду стали такі зовнішньополітичні кроки Канади як участь в афганській військовій кампанії, відмова від традиційної ролі миротворця і «чесного брокера», опозиція світовим зусиллям у сфері охорони навколишнього середовища та зміцнення міжнародного права. Л.МакКуейг уміє бути досить іронічною, якщо не саркастичною: «Ми не агресори, ми всього-на-всього допомагаємо агресорам, щоб захистити наш торговельний баланс» [11, 105].

Інші противники військової присутності канадців в Афганістані спростовують офіційну версію необхідності операції, за якою нанесення удару по терористах забезпечує безпеку Північної Америки. На їхню думку, присутність іноземних військ в регіоні якраз стимулює терористичну діяльність, направлену проти західних країн, і, таким чином, тільки посилює загрозу національній безпеці Канади [1, 6].

Окрім однозначної позиції «за» і «проти», в Канаді висловлюються також і помірковані погляди. Так, наприклад, багато експертів, поділяючи думку про необхідність зміцнення зв'язків зі Сполученими Штатами, при цьому ставлять під питання доцільність методів та засобів, якими керуються представники Заходу в Афганістані.

На сьогоднішній день, за даними опитувань, ставлення канадців до участі їхньої країни у військовій операції в Афганістані, є в основному негативним. Така думка зміцнюється після кожного повідомлення про зростання втрат серед канадських військових, про те, що ситуація в Афганістані практично не покращується, про випадки застосування тортур до військовополонених союзниками Канади, про втрати серед місцевого населення тощо.

Тиск з боку громадськості та політичних опонентів призвів до того, що Стівен Гарпер, який колись докладав величезних зусиль для зміцнення суспільної підтримки війни, під час виборчої кампанії у вересні 2008 року офіційно заявив, що 2011 рік стане кінцевою датою присутності канадських військ в Афганістані. Водночас спеціалісти відзнача-

ють, що прихід до влади в США президента від демократів Барака Обами, який зробив ставку на посиленні західної присутності в Афганістані, ставить під питання характер подальшої участі Канади у долі регіону.

Перед канадським урядом постала складна дилема: як залишитися головним союзником США, при цьому вивівши війська до 2011 року. Адже саме зараз, на шалено популярного в Канаді Б.Обаму покладаються величезні надії стосовно покращення канадсько-американських відносин. Це стосується не тільки двостороннього аспекту. Як зазначає Б. Уомек, у двосторонніх асиметричних відносинах одним із трьох найголовніших питань, які цікавлять більшу державу, є відповідність політики меншої держави її загальним зовнішнім пріоритетам та діям [9, 82]. Саме це часто створювало складнощі для канадського уряду: коли дії Сполучених Штатів на міжнародній арені йшли в розріз із традиційними канадськими цінностями, неоднозначно співвідносилися із міжнародним правом або викликали обурення світової спільноти, тоді Оттава поставала перед важким вибором щодо підтримки чи не підтримки південного сусіда. За часів президентства Дж. Буша молодшого такий вибір Канаді доводилося робити особливо часто, саме тому канадці дуже сподіваються на те, що відтепер нова зовнішня політика демократичної адміністрації США не йтиме в розріз із канадськими цінностями.

При цьому основою зовнішньої політики Канади має бути її власна модель, яка коригуватиметься, але аж ніяк не залежатиме повністю від рішень у Вашингтоні, і в цьому плані перед Оттавою стоять серйозні завдання. В її плани входить відновлення престижу та впливу країни на міжнародно-політичній арені. На думку автора національного бестселера «Поки Канада спала» [12] Е.Коена, провідна роль та вплив, які мала Канада після Другої світової війни, поступово втрачаються в усіх сферах: дипломатичній, військовій, допомоги третім країнам, торгівельній.

Позиція Канади щодо війни в Афганістані стала серйозною заявкою на відновлення активної ролі країни у вирішенні важливих міжнародних проблем. Значна військова присутність в регіоні сприяла зростанню канадського авторитету серед союзників по НАТО. «Канада перестала бути країною, яку критикують і повчають союзники. Тепер її черга критикувати і повчати» [3, 101]. Зростання впливу країни в Північно-Атлантичному альянсі має важливе значення для Оттави, адже участь в цій організації послаблює асиметрію відносин із США у військово-політичній сфері.

Разом з тим бажання Канади відігравати вагому роль у врегулюванні проблем міжнародної безпеки вимагає від уряду серйозних рішень у зовнішньополітичній та військовій сферах. Новий характер міжнародних загроз і операцій з їх усунення, а також необхідність ефективно взаємодіяти із союзниками по НАТО, передусім США, вимагають подальшого збільшення фінансування канадських збройних сил, а також їхню адаптацію до нових реалій.

Не менш важливою є проблема доктринального забезпечення відповідних зовнішньополітичних дій. Потребує подальшого вдосконалення концепція проведення міжнародних операцій, опублікована у квітні 2005 року в «Білій книзі із зовнішньої політики», де зазначається, що «із врахуванням складності нових місій... канадські збройні сили візьмуть на озброєння комплексний підхід – поєднання миротворчих, гуманітарних та військових дій в рамках однієї операції» [5, 46]. Як свідчить нинішня ситуація в Афганістані, нова концепція проведення міжнародних операцій поки що не принесла суттєвих результатів у досягненні миру, стабільності й розвитку регіону. Більше того, західні країни не зуміли також втілити в життя ключові принципи доктрини «безпеки особистості», яка є, до речі, однією із засад зовнішньої політики Канади. На думку У.Гривза, співробітника одного із проектів Центру військових та стратегічних досліджень, «Канадська політика і дії в Афганістані не відповідають проголошеним цінностям безпеки особистості і захисту

афганського населення. Нездатність забезпечити безпеку особистості має дві складові: по-перше, міжнародні сили не зуміли дати адекватну відповідь загрозам цивільному населенню з боку Талібану та інших, пов'язаних з ним терористичних груп. По-друге, тактика, якою керувалися міжнародні військові сили, виявилася нездатною провести розмежування між цивільними та комбатантами, що призвело до прямих наслідків – зростання втрат серед мирного населення» [2, 2].

В аспекті канадсько-американських відносин чіткі критерії проведення нових видів міжнародних операцій в рамках доктрини «безпеки особистості» позбавили б канадський уряд від необхідності придумувати «за» та «проти» участі у військових операціях очолюваних Сполученими Штатами.

Таким чином, асиметричний характер відносин між США та Канадою став одним із ключових факторів, що вплинув на рішення Оттави про участь у військовій операції в Афганістані. Він же в подальшому визначав і характер етапів канадської місії в регіоні. Це викликало гострі дискусії серед канадської громадськості та в політичних колах. На сьогодні, коли оголошено остаточну дату виведення канадських військ з регіону, широко обговорюється питання розвитку канадсько-американських відносин після приходу до влади в США демократичної адміністрації Б.Обами, одним із зовнішньополітичних пріоритетів якої є зміцнення західної присутності в Афганістані. На фоні афганських подій проявилися проблеми зовнішньої політики Канади, які потребують подальшого вирішення. Одним із пріоритетних завдань в цьому аспекті є удосконалення нової концепції проведення міжнародних операцій.

Зважаючи на актуальність дослідження тематики розвитку канадсько-американських відносин у аспекті глобальної політики США, можна зробити висновок про необхідність подальшого вивчення питання участі Канади у інших військових операціях під керівництвом Сполучених Штатів.

Література

1. Laxer J. Mission of Folly: Why Canada Should Bring its Troops Home From Afghanistan. - Toronto: Between the Lines, 2008. – 192 p.
2. Greaves W. The Failure to Protect: Human Security and Canadian Foreign Policy in Afghanistan // Journal of Military and Strategic Studies. – Summer 2008. – Vol.10, Issue 4. – P.1-34.
3. Jockel J.T., Sokolsky J.J. Canada and the War in Afghanistan: NATO's Odd Man Out Steps Forward // Journal of Transatlantic Studies. – April 2008. – Vol. 6, No. 1. – P.100-115.
4. McDonough D.S. The Paradox of Afghanistan: Stability Operations and the Renewal of Canada's International Security Policy? // International Journal. – Summer 2007. – Vol. 62, Issue 3. - P.620-641.
5. Володин Д.А. Канада и проблемы миростроительства в Афганистане // США-Канада: экономика, политика, культура. – 2007. – №10. – С.41-56.
6. Charters D. "Defence Against Help": Canadian-American Cooperation in the War on Terrorism // ISA 2004 Conference Papers. – P.1-17.
7. Ørvik N. Defence Against Help – a Strategy for Small States? // Survival. - September/October 1973. – Vol. 15, Issue 5. – P.228-231.
8. Barry D., Bratt D. Defense Against Help: Explaining Canada-U.S. Security Relations // American Review of Canadian Studies. – Spring 2008. – Vol.38, Issue 1. - P.64-89.
9. Womack B. China and Vietnam: the Politics of Asymmetry. – New York: Cambridge University Press, 2006. – 281 p.

10. Granatstein J.L. *Whose War Is It? How Canada Can Survive in the Post-9/11 World*. – Toronto: Harper Perennial, 2007. – 248 p.
11. McQuaig L. *Holding the Bully's Coat. Canada and the U.S. Empire*. – Scarborough, Ontario: Doubleday Canada, 2007. – 304 p.
12. Cohen A. *While Canada Slept: How We Lost Our Place in the World*. – Toronto: McClelland & Stewart, 2003. – 220 p.